

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Балахадзе Л. А.

У статті розглянуто професійну освіту фахівців для сфери туризму як наукову проблему. Автором встановлено, що сучасна професійна освіта фахівців для сфери туризму як наукова проблема має, між інших, такі пріоритетні завдання: модернізацію системи управління організаційно-педагогічної роботи в туризмі; інтенсифікацію передачі педагогічних функцій і повноважень усім рівням туристської освіти; компетентну організацію, відкритість і доступність педагогічного процесу та туристської справи.

Ключові слова: професійна освіта фахівців для сфери туризму, пріоритетні завдання, модернізація, система управління організаційно-педагогічної роботи в туризмі.

В статье рассмотрено профессиональное образование специалистов для сферы туризма как научная проблема. Автором установлено, что современное профессиональное образование специалистов для сферы туризма как научная проблема включает в себя такие приоритетные задачи: модернизацию системы управления организационно-педагогической работы в туризме; интенсификацию передачи педагогических функций и полномочий всем уровням туристского образования; компетентную организацию, открытость и доступность педагогического процесса и туристского дела.

Ключевые слова: профессиональное образование специалистов для сферы туризма, приоритетные задачи, модернизация, система управления организационно-педагогической работы в туризме.

In this article professional education of specialists in the sphere of tourism is considered as a scientific problem. The author has established that modern professional education of specialists in the sphere of tourism as a scientific problem has, among others, such priority objectives as: modernization of the system of management in organizational and pedagogical work in tourism; intensification of transfer of pedagogical functions and delegation of powers to all levels of tourism education; proper organization, openness and accessibility of pedagogical process and tourist trade.

Key words: professional education of specialists in the sphere of tourism, priority objectives, modernization, system of management in organizational and pedagogical work in tourism.

Туризм є різнобічним явищем, яке поєднує економічні, соціальні, культурні, екологічні аспекти, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, поєднується з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце в соціально-економічному житті суспільства. Саме тому кафедри туризму найбільш численні за кількістю студентів на факультетах ВНЗ, технікумів, коледжів, що готують фахівців для цієї галузі.

Перш за все, туризм відрізняється від інших галузей, це – дуже складний сектор. Є величезна різноманітність туристських програм: від декількох днів у звичайному місці відпочинку для пересічного громадянина до розкішного свята для заможних персон, від простих екскурсій для мандрівника з низьким бюджетом до поїздки на орендованій яхті з екіпажем для верхніх сегментів ринку.

Попит на подорожі зростає швидше, ніж вся економіка в цілому, і за прогнозами буде подвоюватися кожні 10–15 років. На думку футуролога Джона Найсбітта, в XXI ст. індустрія подорожей і туризму буде однією з трьох найважливіших рушійних сил в обслуговуючому секторі світової економіки поряд з телекомунікаціями та інформаційними технологіями. А Білл Гейтс стверджує, що, на думку співробітників "Майкрософт", саме ця індустрія, поряд з охороною здоров'я та освітою, є однією з трьох основних цілей зростання.

За останні десять років індустрія туризму сформувалась та отримала визнання як найбільша в світі сфера діяльності з надання послуг. Це стало можливим у результаті більш широкого відкриття кордонів між державами, появи в населення додаткових коштів, розвитку інфраструктури транспорту. Все це дозволило зробити подорожі масовим явищем, змінити ставлення до самих туристських поїздок, що перетворилися з елемента розкоші на чинник повсякденного життя. Ця складна за своєю структурою галузь, яка є каталізатором економічного розвитку, може забезпечити високу якість життя людей на основі екологічно доцільного природокористування. А зараз вже можна говорити про необхідність переходу до сталого розвитку туризму з відповідними змінами у всіх складових туристської індустрії.

Як окремі галузі туризму притаманні процеси, що характерні для всього світового господарства: поглиблення спеціалізації, наростання процесів концентрації, перехід на нові технології. Раціонально використовуючи історико-культурні пам'ятки в поєднанні з природними ресурсами, міжнародний туризм сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, стимулює зростання виробництва багатьох товарів та послуг. Не дивно, що при таких показниках вплив туризму на навколишнє середовище, який раніше недооцінювався, нині стає об'єктом все більш пильної уваги. Потенційні вектори такого впливу досить численні і різноманітні, але в першу чергу вони стосуються споживання природних ресурсів, забруднення середовища й забудови земель. Треба зазначити, що для обслуговування туристської інфраструктури потрібна зазвичай більша кількість ресурсів, порівняно зі звичайними територіями, вона дає і велику кількість відходів.

Туризм має яскраво виражену орієнтацію на використання природних і культурно-історичних ресурсів. Він часто виступає піонером в освоєнні нових територій і природних комплексів. Іноді через надмірну й нераціональну експлуатацію природного та культурно-історичного потенціалу, недотримання норм антропогенного навантаження відбувається його руйнування. Саме тому в Гаазькій декларації з туризму відзначається, що незіпсоване природне, культурне і людське середовище є основною умовою розвитку туризму. У даному документі містяться наступні рекомендації: "інформувати і просвіщати туристів, що подорожують як усередині країни, так й за кордоном, у плані збереження і поваги до природного, культурного та людського навколишнього середовища в місцях, що вони відвідують; визначити рівень пропускної здатності місць, відвідуваних туристами, і забезпечувати його дотримання навіть у тому випадку, якщо це буде означати обмеження доступу до подібних місць у визначені періоди, сезони" [1].

Неабияка увага до туристичної сфери сьогодні пояснюється тим, що туризм має вплив не тільки на економіку, але й на соціальну структуру та культуру всіх країн світу. В Україні туризм стимулює й активізує процеси модернізації та "європеїзації". Це можна побачити у звіті міжнародних експертів з питань культурної політики України, де підкреслюється, що ці процеси для українського суспільства не є неприродними і чужими з огляду на певні історичні та народні традиції й орієнтації. Увагу державної політики щодо розвитку туризму в нашій країні засвідчують Закон України "Про туризм" (від 18 листопада 2003 р.), "Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки" (від 29 квітня 2002 р.), а також "Стратегія розвитку туристичної галузі в контексті підготовки та проведення заходів "ЄВРО-2012". Найвагоміші завдання сучасної туристичної освіти – реалізація в полікультурному й багатомовному комунікативному просторі її етичної та культурної місії. Вченими визначені функції туризму щодо культури, які покликані:

- зберігати й зміцнювати культурну самобутність;
- сприяти поширенню і створенню культурних цінностей;
- зберігати розмаїтність культур і сприяти їх розквіту;
- активно допомагати, поглиблено сприяти розповсюдженню тих культурних цінностей, які мають етичне значення [2, с. 15].

Туристична галузь на сьогоднішній день найтісніше пов'язана з виходом на міжнародний ринок праці, і її фахівці повинні відповідати світовим стандартам професійної підготовки. Окрім того, враховуючи той факт, що в період глобалізації внаслідок мобільності трудових ресурсів ринок праці стає все більш загальним, основним критерієм якості сучасної вищої туристичної освіти виступає її конкурентоздатність на світовому ринку праці [3].

Незважаючи на помітну увагу державної політики щодо розвитку туристичної сфери в Україні, вітчизняний туризм не отримує свого належного розвитку за наявності сприятливих туристських ресурсів в країні, багатой культурно-історичної спадщини, рекреаційного та лікувально-культурного потенціалу. Російський академік В. Максаковський дійшов до висновку, на основі статистичних звітів, що основним туристським макрорегіоном світу продовжує залишатись Європа, а Україну переважно характеризують як країну-генератора туристичних потоків, де основні обміни в межах субрегіонального рівня відбуваються з країнами-сусідами – Росією, Молдовою, Білоруссю, Польщею, Угорщиною, Словаччиною. При цьому вони одночасно виступають "... і як генератори основних туристичних потоків у країну (в'їзний туризм), і як реципієнти для українських туристів (виїзний туризм). На сусідські обміни припадає в середньому за останні роки близько 65 % від загального обсягу міжнародних туристичних потоків" [3, с. 47].

Туристична галузь України, маючи потужний туристично-рекреаційний потенціал, розвивалася без урахування особливостей її функціонування, глибокого проникнення в суть проблем та за відсутності цілеспрямованої, комплексної туристичної політики держави й відпрацьованих механізмів управління. Це призвело до переорієнтації туризму на виїзний, руйнування системи соціального туризму, важливих складових інфраструктури галузі.

Реформування системи державного регулювання галузі висвітлює низку проблем, що потребують вирішення. Це, насамперед, невідповідність чинної нормативно-правової бази потребам та тенденціям розвитку туристичної галузі. Незважаючи на прийняття нової редакції Закону України "Про туризм", який, безперечно, став кроком вперед, існує нагальна потреба у вдосконаленні правового забезпечення галузі і приведення його до відповідності зі світовими стандартами. Крім того, перешкодою на шляху ефективного розвитку туристичної галузі стала відсутність протягом тривалого часу вираженої регіональної політики, що зумовило потребу у створенні структури державного регулювання туризму в Україні з урахуванням сучасних реалій та досвіду країн з високорозвиненою туристичною індустрією [6, с. 32–34].

Останнім часом спостерігається зростання інтересу дослідників до зарубіжного досвіду професійного навчання фахівців туризму, вивчення систем підготовки фахівців у галузі туризму високорозвинених держав світу: США, Англії, Німеччини, Франції та інших. Вивчення досвіду Мексики з теорії і практики професійної освіти фахівців для сфери туризму викликає значний інтерес і може стати цінним джерелом для осмислення й творчого використання його позитивних ідей у вітчизняній освітній теорії і практиці. За даними статистичних досліджень, Мексика є однією з провідних країн світу в туристичній галузі. Туризм у Мексиці став великою самостійною галуззю господарства і має великий вплив на економіку країни. За підрахунками ВТО (Всесвітньої Туристичної організації) потік туристів США–Мексика є найбільш потужним у світі.

В Україні туризму як пріоритетній соціальній сфері держава досі не надає достатньої підтримки, соціальна його функція практично не реалізується. Тому сьгоднішнім працівникам і майбутнім фахівцям-організаторам туристичної галузі вкрай необхідний досвід історичної еволюції вітчизняного туризму, що дозволяє виявити закономірності процесу розвитку, шляхи помилок і шляхи вдосконалення системи підготовки висококваліфікованих кадрів цієї непростой індустрії.

Соціально-педагогічний феномен вітчизняного туризму, що спостерігався у 60–80-х рр. в Радянській державі, створив доцільність функціонування громадсько-кваліфікаційної структури кадрів і активу, зайнятого в різних програмах соціального туризму: дитячо-юнацького, спортивно-оздоровчого, молодіжного, сімейного, для трудящих та науково-творчої інтелігенції, культурно-пізнавального, екологічного, туристсько-краєзнавчого туризму та міжнародного співробітництва. В сьгоднішньому процесі відновлення соціального туристського простору гостро виникає потреба в подальшому розвитку єдності соціальної структури кадрів з усіма ступенями їхніх кваліфікаційних знань.

Українська система освіти фахівців туристської справи об'єднала традиції організації аматорських і професійних об'єднань прихильників подорожей та мандрівок. У системі вітчизняної підготовки фахівців доля туристичної галузі є однією з найменших у системі професійної освіти, що певним чином обумовлює нечіткість у

розумінні визначальних напрямів її розвитку, довільність у трактуванні головних завдань та технологій. Однією із ключових проблем є обґрунтованість вибору професії, відповідна допрофесійна підготовка, соціокультурна спрямованість освітніх систем підготовки фахівців конкретної галузі. Серед інших важливих передумов, які визначають спрямування професійної туристської освіти, можна перерахувати такі: соціально-економічні (рівень розвитку країни, структура господарства, якість життя, соціально-професійний склад суспільства, його освітній рівень, ступінь урбанізації та мобільності, політична стабільність тощо), ресурсний потенціал території, інфраструктурний фактор, суб'єктивні фактори: зміни в психології особистості, ставлення до інших груп, культур [4].

Стратегічною метою навчальної та наукової діяльності кафедр туризму різних регіонів України є формування нової висококультурної та освіченої генерації кваліфікованих фахівців туристичної галузі та розробка нових туристично-рекреаційних продуктів. Навчальним планом з даної спеціальності передбачається поглиблене вивчення двох ділових іноземних мов, професійно орієнтованих дисциплін суто туристичного спрямування (історія туризму, туризмознавство, технологія туристської діяльності, спортивний туризм), значної кількості предметів з економіки (економічна теорія, економіка підприємства, фінанси та фінанси підприємства, міжнародна економіка). Велика увага при цьому приділяється опануванню маркетингом і менеджментом у туристичній галузі. В поєднанні зі знаннями організації готельної, ресторанної, екскурсійної, музейної справи та міжнародного туризму майбутні фахівці зможуть легко адаптуватись на ринку як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

Випускники кафедр туризму, ліцеїв, коледжів ВНЗ України, згідно з Державним класифікатором, можуть працювати більш ніж на 30 посадах висококваліфікованих фахівців туристської галузі, наприклад, вони можуть бути керівниками виробничих підрозділів у туристично-рекреаційній справі; керівниками виробничих підрозділів у закладах ресторанного господарства та інших засобах розміщення; керівниками підрозділів у сфері культури, відпочинку та спорту; керівниками малих підприємств – готелів та закладів ресторанного господарства без апарату управління; менеджерами в організації діяльності туристичних агентств та бюро; менеджерами туристичних агентств та бюро.

У контексті європейської інтеграції та соціально-економічного розвитку у світі пріоритетом в освіті кадрів туризму в Україні є неперервна підготовка фахівця. Методологічним підґрунтям ціложиттєвого навчання вважаємо доцільним використовувати висновок академіка І. Зязюна щодо віднесеності неперервної професійної освіти до особистості, до освітнього процесу, до програм, до організаційних структур. У першому випадку це поняття означає, що людина вчиться постійно, без відносно тривалих перерв в освітніх установах (формальна й неформальна освіта) або ж займається самоосвітою (інформальна освіта). Що стосується організаційної структури, то неперервність передбачає наявність мережі навчально-виховних закладів, котрі пропонують простір освітніх послуг, забезпечують зв'язок і наступність програм, здатних задовольнити запити і потреби населення [5, с. 29–31].

Сутність принципу неперервної туристської освіти полягає в розумінні освітньої системи як цілісної, що охоплює всі ланки на різних етапах життєдіяльності професійного зростання людини. В Україні неперервну підготовку кадрів туризму здійснюють у навчально-науково-виробничому комплексі "Туризм, готельне господарство, економіка і право".

Таким чином, на базі проведеного дослідження можемо стверджувати, що сучасна професійна освіта фахівців для сфери туризму як наукова проблема має такі пріоритетні завдання:

- модернізацію системи управління організаційно-педагогічної роботи в туризмі;
- інтенсифікацію передачі педагогічних функцій і повноважень усім рівням туристської освіти;
- компетентну організацію, відкритість і доступність педагогічного процесу та туристської справи;
- використання дискусійно-проблемного методу обговорення програм підготовки кадрів;
- визначення особистої відповідальності кожного педагога за спеціальністю та профілем підготовки фахівців;

- підвищення педагогічної й управлінської культури фахівців;
- поглиблення навчальної практики працівників і функціонерів у туристських і суспільних колективах;
- зв'язок кадрів із туристською громадськістю на основі високого професіоналізму, працьовитості, доступності та поваги до освіти.

Література

1. Гаазька Декларація Міжпарламентської конференції з туризму 1989 р.
2. Лук'янова Л. Г. Освіта в туризмі / Л. Г. Лук'янова. – К. : Вища школа, 2008. – 790 с.
3. Сакун Л. В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира : монография / Л. В. Сакун. – К. : МАУП, 2004. – 399 с.
4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг як об'єкт географії туризму / О. О. Любіцева // Український географічний журнал. – 2003. – № 2.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К., 2000.
6. Левковська Л. Стан і перспективи розвитку туризму та готельного бізнесу в Україні / Л. Левковська // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 31–36.